

KS. DR HAB. BOGDAN WIKTOR MATYSIAK
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

TEOLOGICZNE ASPEKTY „RADOŚCI” W PSALMACH

Wstęp

Księga Psalmów będąca zbiorem 150 poetyckich utworów powstałych w różnym czasie i przez różnych autorów nie jest na pozór beładnym blokiem literackim. Nowe badania nad tą księgą wykazują, że według zamysłu jej redaktorów należy postrzegać ją jako logicznie pomyślaną strukturę. Każdy zaś psalm posiada swe odpowiednio przemyślane miejsce w całym zbiorze. Wynika z tego, że poszczególne psalmy zostały zestawione według zaplanowanej koncepcji, w wyniku czego otrzymały dodatkowe aspekty znaczeniowe.¹ Łączy się z tym także ich myśl teologiczna.

Jak w soczewce skupiają się bowiem w psalmach, tworzonych na przestrzeni prawie tysiąca lat, relacje między Bogiem Izraela a Jego wyznawcami, którzy w niezwykle ekspresyjny sposób przedstawili swe duchowe potrzeby. Psalmi są podstawowym tekstem ukazującym głęboką pobożność osobistą oraz mesjańskie oczekiwania. Psalterz jest po prostu „Księgą życia” ubogich, pobożnych i sprawiedliwych.² Wyrazili oni nie tylko swe bóle i niepokoje, lecz także swą radość. Obok ich radości można spotkać także radość nieprzyjaciół wyżej wspomnianych i oczywiście radość Boga. Wszystkie wymienione osoby mają specyficzne powody do okazania radości.³

„Radość” w Psalterzu wyraźnie występuje 128 razy i jest rozmieszczona w 72 psalmach, które reprezentują wszystkie gatunki literackie. „Radość” została w nim przedstawiona za pomocą typowych dla niej rdzeni hebrajskich. W przebadanym materiale na pierwsze miejsce wysuwa się שמח (68 razy);⁴ za nim plasuje się rdzeń רנן (30 razy)⁵, גיל (21 razy)⁶, רוע (16 razy)⁷ i עלז/עלץ

¹ Z nowszych artykułów na ten temat zob. E. Zenger, *Von der Psalmenexegese Psalterexegese*, *Bibel und Kirche* 56(2001)8-15.

F. -L. Hossfeld, E. Zenger, *Die Psalmen I. Psalm 1-50*, Würzburg 1993, s. 8.

O podmiocie i przedmiocie radości w psalmach zob. A. J. Olów, *Radość religijna w Psalterzu*, *StTeol* 2(1984)8n.

Dokładne jego omówienie zob. A. J. Olów, *Terminologia radości w Psalterzu*, *RTK* 37(1990)35-39.

A. J. Olów, *Terminologia radości w Psalterzu*, dz. cyt., s. 41n.

(11 razy)⁸ Rzadko zostały użyte rdzenie צָחַק (9 razy)⁹, שִׂישׁ/שִׂישׁ (8 razy)¹⁰ i שָׂעַע (4 razy)¹¹ Po jednym razie użyty został rdzeń חָדַח (oznaczający zwykłą radość) i חָצַח.¹²

Na podstawie powyższego można zorientować się, że dzięki użytym rdzeniom została przedstawiona cała paleta emocji: od skromnej radości wewnętrznej po radosne, głośne okrzyki tak w życiu świeckim, jak i kultycznym.

1. Radość Boga

Mówiąc o radości Boga należałoby się spodziewać częstego jej ukazywania w psalmach. Tymczasem zaledwie kilka utworów zawiera motyw Jego radości. Bóg, jako podmiot tego stanu ducha, występuje wyraźnie w Ps 60,8.10; 108,8.10. Pośrednio zaś o radości Boga jest mowa w Ps 51,18 i 104,31.

W Ps 60 Bóg jawi się jako potężny zwycięski Król triumfujący nad całym państwem Dawida (w.8-10). Do tego wspaniałego obrazu dołączają się ostro kontrastujące z nim skarga (3-7) i prośba (11-14). W tej wspaniałej polaryzacji leży właśnie sedno teologii psalmu.¹³ Bóg okazuje swą radość, ponieważ rozdziela zdobyte na odwiecznych wrogach Izraela terytoria, nadając poszczególnym częściom określone funkcje wskazujące na Jego królewskie panowanie. Radość Boga wzrasta w miarę wymieniania miejscowości oraz krain. Najpierw wyraża się w okrzykach (rdzeń עָלַע) przy wspominaniu Sychem i Sukkot, by przemienić się w niczym nieopanowany okrzyk triumfu (rdzeń רָוַע) przy wymienieniu Filistei. Ostateczne pokonanie odwiecznych wrogów jest więc dostatecznym powodem, by okazać swą niczym nieskrępowaną radość.¹⁴

Użycie i znaczenie rdzenia zob. TWAT I, kol. 1013-1015.

⁷ Zob. TWAT VII, kol. 434-438.

Zob. TWAT VI, kol. 126-131.

Rdzeń ten posiada kilka zakresów semantycznych, wśród których jednym z nich jest określenie radości w kręgu przyjaźni oraz erotyki; zob. TWAT III, kol. 103-110.

¹⁰ O czasowniku oraz rzeczowniku wywodzących się od tego rdzenia oraz jego znaczeniu i użyciu w ST zob. TWAT VII, kol. 721-729.

¹¹ Ten rdzeń ma także dwa odmienne znaczenia. U proroka Izajasza (Iz 6,10: 29.9) oznacza „zakleić” natomiast w psalmach oscyluje wokół idei radości wypływającej z jakiegoś dobrodziejstwa; zob. TWAT VIII, kol. 356-358.

Także i ten rdzeń posiada dwa odmienne znaczenia: „być radosnym” (Ps 98.4; Iz 14.7: 44.23; 49.13; 52.9; 54.1; 55.12) oraz „rozbić” (Mi 3.3).

¹³ Szczegółowe omówienie ww. 8-10 zob. F. -L. Hossfeld, E. Zenger, *Die Psalmen II. Psalm 51-100*, Würzburg 2002, s. 366.

¹⁴ Tę samą tematykę zawiera Ps 108.8. 10. stąd też wszystko, co zostało powiedziane o Ps 60. dotyczy także i Ps 108.

O radości Boga w specyficzny sposób mówią Ps 51,18 i 104,31. Pierwszy z nich jest tylko stwierdzeniem, że Bóg także potrafi się radować; drugi zaś psalm wyraża życzenie, by Pan się radował.

Ps 51 należy do tych tekstów teologicznych ST, które w perfekcyjny sposób ukazują świadomość grzechu i prośbę o nowego człowieka.¹⁵ Interesujący nas w.18 znajduje się w części znajdującej się po gorącej prośbie połączonej z wyznaniem grzechów (ww.8-14).¹⁶ Kontekstem jego są ww.15-19, które mówią o złożeniu ślubu dziękczynnego wskazując jednocześnie na pełną nadziei przyszłość. Jednym z elementów zewnętrznych złożonego ślubu było przyniesienie na ołtarz w Jerozolimie odpowiedniej ofiary. Błagający jednak wie, że Bóg nie ma upodobania, jeśli ofiara nie łączy się ze szczerą intencją składającego. Użyty w w.18 rdzeń $\Upsilon\Omega\Omega$ może wskazywać na aspekty emocjonalne ofiarującego, stąd też odgrywa ważną rolę w kapłańskiej teologii kultu oraz w prorockiej polemice.¹⁷ Składający ślub z Ps 51 dobrze wie, z czego Bóg może się radować. Nie zewnętrzny tylko gest ofiarniczy, lecz przede wszystkim skruszone serce jest powodem do wielkiej radości Boga.¹⁸ Skruszone serce jest jednocześnie znakiem odnowionego człowieka, który pragnie rozpocząć nowy etap w swym życiu. Z tego wszystkiego zatem cieszy się Bóg.

Inny zupełnie nastrój posiada kolejny psalm mówiący pośrednio o radości Boga - 104,31. Jest to typowy hymn na cześć Boga Stwórcy wyrażający indywidualną radość, choć był używany także w kulcie publicznym.¹⁹ Ze względu na etyczne aspekty treści skierowane ku Stwórcy wszechświata oraz ze względu na różnorodność środków stylistycznych ukazujących Jego potęgę, mądrość i dobroć, które wytwarzają atmosferę emocjonalnego ciepła, bez wątpienia należy Ps 104 do najwznioślejszych dzieł liryki biblijnej.²⁰ Jednocześnie jest on niezwykle kunsztownie zbudowany, gdzie wzajemnie przenikające się struktury literackie podkreślają kolejno wyłaniające się aspekty teologiczne.²¹

¹⁵ F. L. Hossfeld, E. Zenger, *Die Psalmen II*, s. 333. Inaczej twierdzi J. St. Synowiec, *Wprowadzenie do Księgi Psalmów*, Kraków 1996, s. 259.

Wydzielenie poszczególnych części za F. L. Hossfeld, E. Zenger, *Die Psalmen II*, s. 333. Inne komentarze podają inny podział psalmu.

¹⁷ Zob. TWAT III, kol. 110-112.

H. J. Hermisson, *Sprache und Ritus im altisraelitischen Kult. Zur „Spiritualisierung“ der Kultbegriffe im AT*, Neukirchen 1965, s. 47.

H. J. Kraus, *Psalmen*, Neukirchen 1978, s. 879.

H. Herkenne, *Das Buch der Psalmen*, Bonn 1936, s. 334.

Szczegóły o budowie Ps 104 zob. P. Briks, *Radość Boga w Starym Testamencie*, Warszawa 2000, s. 142-147

Mówiący o radości Boga w. 31 znajduje się w ostatniej strofie kończącej ciąg równoległych par i kończącej zarazem cały psalm - ww.31-35b.²² Psalmista wyśpiewuje swoje dziękczynienie i pochwałę, wyrażając jednocześnie życzenie, by „chwała JHWH trwała wiecznie” (w.31a). Za tym następuje gorące pragnienie, by Stwórca całego Kosmosu cieszył się (rdzeń רמש) ze wszystkich swych dzieł. Użyty tu czasownik oznacza radość „praktyczną”, tzn. wyrażaną okrzykami pełnymi radości, entuzjazmu.²³ Psalmista wyobraża sobie zatem Boga żywo reagującego na swe dzieła, które „były dobre” (zob. Rdz 1,1-2,4a). Czasowy aspekt natomiast rdzenia רמש , wyrażony w tym kontekście, można określić jako życzenie obejmujące teraźniejszość i przyszłość.²⁴

Ukazana w psalmach radość Boga posiada wyraźne cechy antropomorficzne. Psalmiści ludzkie reakcje, wywołane przez pozytywne czynniki, przenieśli na Boga wskazując tym samym na Jego sferę emocjonalną. Bóg cieszy się patrząc na swe dzieła. Mogą to być wojenne zwycięstwa lub też dzieła przez Niego stworzone. Obok tego dużą radość sprawia Bogu odpowiednia postawa człowieka, który powinien przychodzić do Niego w pokorze i ufności.

2. Radość człowieka

O wiele częściej mówią psalmy o radości człowieka (118 razy). W takiej mnogości tekstów wyodrębnić można dodatkowo wiele szczegółowych aspektów radości. Wszystkie dotyczą religijnej sfery życia, które w całości związane było z Bogiem z Izraela. Podany poniżej układ owych aspektów jest osobistym odczuciem autora niniejszego opracowania i może dyskretnie wskazywać także na ich rangę w życiu autorów poszczególnych psalmów.

a. radość z JHWH

Podstawowym motywem radości Psalmistów jest sam Bóg, który jest Królem Izraela panującym na Syjonie (Ps 149,2).²⁵ Wstąpienie JHWH na tron odbyło się wśród wielkiej euforii (Ps 47,6), dlatego Jego bytność na świętej górze wywołuje niczym nieopanowane uczucie radości przejawiające się w spontanicznych okrzykach (rdzeń רוע) zdolnych zagłuszyć nawet dźwięk trąb i rogu (Ps 98,6). Taką samą radość wywołuje fakt panowania Boga jako

O budowie tej strofy oraz o relacjach zachodzących między występującymi tam terminami zob. P. Briks, dz. cyt., s. 148.

Wszystkie aspekty radości wyrażanej przez rdzeń רמש zob. A. J. Olów, *Terminologia...*, s. 36-39.

²⁴ Gramatyczną stroną rdzenia רמש w w. 31b zob. P. Briks, dz. cyt., s. 151-153. Proponuje on następujące brzmienie: „Oby tak jak wiecznie trwa/będzie trwać chwala JHWH. trwała również Jego radość!”

²⁵ O panowaniu JHWH na Syjonie ukazanym w Ps 149 zob. J. Schreiner, *Sion-Jerusalem Jahwes Königssitz*, München 1963, s. 207n.

króla nad całą ziemią oraz wykonywanie niczym nieograniczonej władzy nad całą sferą niebieską (Ps 95,2). Spontaniczną radość z panowania Boga powinni okazywać nie tylko Jego wierni, lecz także wszystkie inne narody, które doświadczyły nad sobą panowanie JHWH (Ps 47,2).²⁶ Z królewskiego panowania Boga wypływa bez wątpienia radość króla ziemskiego (Ps 63,12), który otrzymał swą władzę od Boga i cieszy się Jego błogosławieństwem (PS 21,7).²⁷

Radość spontaniczna wypływa także z tego, że Izrael zna Boże imię.²⁸ Śpiewać zatem na cześć tego imienia jest wielką chlubą i radością (Ps 9,3), stąd należy szukać go (Ps 105,3). Znając imię Boga można bezgranicznie pokładać w Nim nadzieję, ponieważ imię i zapewnienie zbawienia są ze sobą ściśle związane (Ps 33,21; 89,17).²⁹ Ta bliska zbawcza obecność Boga sprawia, że w sercach sprawiedliwych wschodzi radość jak światłość w ciemnościach (PS 97,11)³⁰ Już teraz więc sprawiedliwi mogą się cieszyć radością tak wielką, że obejmują całą ziemię (Ps 97,1.12). Jest to wystarczający powód do ciągłego wychwalania imienia JHWH. Wezwanie takie znajduje się w Ps 68,5, gdzie rozwinięta jest specyficzna teologia imienia Bożego. Mimo ełohistycznej tendencji występującej w całym psalmie w.5 mówi, że imię Boga brzmi JHWH, co wskazuje wyraźnie na objawienie pod Synajem (zob. Wj 3).³¹ Radość z tego powodu jest wielka, przejawiająca się w radosnych i głośnych okrzykach.

Znajomość imienia Bożego umacnia w przekonaniu, czym jest prawdziwe szczęście i gdzie można je znaleźć. Wierny Bogu jest przekonany, że ani w niebie, ani na ziemi nie istnieje prócz Boga nikt, kto byłby dlań rzeczywiście ważny i godny pożądania, kto sprawiałby radość z samego faktu istnienia (Ps 73,25). Tylko Bóg zatem może rozradować duszę ubogiego (PS 34,3; 86,4) oraz tych, którzy szukają Jego pomocy (Ps 5,12; 70,5). Dlatego w mądrościowej refleksji nad przemijalnością ludzkiego życia modlący się prosi Boga, by już o świecie został napełniony łaską, która wywoła

Psalm 47 należy do tzw. psalmów królewskich. Wezwanie do radości w 2 nawiązuje do tradycji mityczno-kulturowych i wiąże się z podstawową wymową całego hymnu: zob. F. L. Hossfeld, E. Zenger, *Die Psalmen I*, s. 291.

²⁷ O teologicznej koncepcji królowania w Izraelu zob. TWAT IV, kol. 942-945 oraz M. Mikołajczak, *Idea Bożego królowania w Izraelu*, Zielona Góra 1998.

Łączy się ten fakt z tym wszystkim, co za sobą pociąga znajomość imienia Bożego. Objawienie imienia łączy się przede wszystkim ze skutecznym działaniem na rzecz Izraela. W „imieniu JHWH” przeprowadza się wiele czynności w ST, dlatego zlekceważenie Jego imienia równoznaczne jest z jego zbezczeszczeniem. Zob. NBL 10, kol. 898n.

J. Schreiner, dz. cyt., s. 164.

Głęboka wymowa teologiczna światła oraz metaforykę z nim związaną zob. TWAT I, kol. 164-166. 174-178.

W Ps 68,5-7 prócz teologii imienia Bożego ukazana została też teologia ubogich: zob. F. L. Hossfeld, E. Zenger, *Die Psalmen II*, s. 397n.

w nim radość sięgającą „wszystkich dni” (Ps 90,14).³²

Wyraźnym powodem do radości są czyny i dzieła Boga, których rozpoznanie zarezerwowane jest tylko dla mądrych i sprawiedliwych (Ps 92,5). Wprowadzenie w świat łaskowości i wierności, dwóch podstawowych sposobów działania JHWH, gwarantuje porządek w ludzkim życiu i realizowanie sprawiedliwości.³³ Oba te faktory są przejawami opieki Boga nad społecznością oraz jednostką. Dlatego też modlący się proszą o radość, która będzie adekwatna do ucisku, jaki wcześniej doświadczyli (Ps 90,15). Uciskani doświadczają dobroci i wielkości Boga właśnie w tym, że są wysłuchiwni przez Niego. Tę myśl zawiera także Ps 113,9 opierający się na I Sm 2,5 i mówiący o radości matki, która uchodziła za niepłodną, teraz zaś może się cieszyć swymi synami. Na podstawie takich czynów Bóg jest pełnią szczęścia i radości. Czego dokonuje On dla Izraela jako społeczności, tego doświadcza we wszystkich wymiarach swej egzystencji pojedynczy wierny. Przejawia się to w radości wypływającej z bliskości Boga (Ps 16,9) oraz w prawym życiu, które jest nazwane „ścieżką życia” (Ps 16,11). Dlatego z wielką ufnością, powołując się na Przymierze z Bogiem, może prosić o błogosławieństwo dla całego ludu, by móc się razem z nim cieszyć (Ps 89,16; 106,5).

Szczególną radość znajdują w Bogu sprawiedliwi, którzy dzięki interwencji Boga mogą cieszyć się przed Nim w sposób niezmałony: wolni od napaści wrogów (Ps 64,11; 68,4). Bóg wieńczy ich zwycięstwem nad wrogami, co pozwala im w spokoju i wielkiej radości ucztować na Jego cześć (Ps 149,5). Jest to wystarczający impuls do tego, by śpiewać w spontanicznej radości „pieśń nową” (Ps 33,1.3; 149,1).³⁴ Wierny wyraża również życzenie, by jego pieśń była miła Bogu i by mógł w Nim ciągle się radować (Ps 104,34). Stąd też do powszechnej radości wyrażanej podczas świątecznej liturgii wzywani są wszyscy czciciele JHWH, który jest Bogiem Jakuba (Ps 81,2).

Każdy świąteczny dzień, obchodzony jako znak zwycięstwa JHWH, jest powodem do wielkiej radości, ponieważ sam Bóg swym działaniem uczynił

Słowo „świt” posiada także swoją symbolikę. Postawiono tezę, że świt jest tradycyjnym czasem Bożej pomocy po nocnych niebezpieczeństwach. Jest to więc czas szczęścia i wywyższenia. Zob. J. Ziegler, *Die Hilfe Gottes „am Morgen”*, w: H. Junker, J. Botterweck (red.), *Alttestamentliche Studien*, FS F. Nötscher, Bonn 1950, s. 282.

F. L. Hossfeld, E. Zenger, *Die Psalmen II*, s. 504.

³⁴ Przymiotnik „nowy” może posiadać w tym kontekście kilka znaczeń. Przede wszystkim nie wskazuje on, że coś się zestarzało, lecz mówi o odnowionym, ponownym zwróceniu się Boga ku Jego wiernym. Słowo „nowy” wskazuje także na eschatologiczną dynamikę zbawczą. I wreszcie głównym tematem „nowej pieśni” jest nadzieja na objawienie powszechnego panowania królewskiego JHWH oraz na otrzymanie pełni życia przez tych wszystkich, którzy uznają JHWH za swego króla: zob. F. L. Hossfeld, E. Zenger, *Die Psalmen I*, s. 208.

go takim (Ps 118,24).³⁵ Liturgia sprawowana w święto ku czci Boga Izraela zawsze pobudzała do radosnego nastroju. Nie dziwi zatem wyznanie Psalmisty, który wyraża swą radość z faktu udania się do „domu Pańskiego” (Ps 122,2). Tęsknota za nim nie jest pragnieniem obejrzenia zewnętrznej wspaniałości jerozolimskiej świątyni, lecz jej „właściwości” wewnętrznych. Jest to przede wszystkim mieszkanie Boga, które sobie wybrał i gdzie można Go ujrzeć, usłyszeć i przeżyć.³⁶ To więc wywołuje żywą radość pielgrzyma (Ps 84,3). Ołtarz zaś, na którym składano ofiary, był dla pobożnego pielgrzyma widocznym symbolem obecności Boga w świątyni oraz miejscem, które umożliwiało bezpośredni z Nim kontakt.³⁷ Gorącym zatem pragnieniem było złożenie na nim ofiary (Ps 43,4). W tym kontekście wysławianie Boga można zrozumieć jako wypełnienie ludzkiego życia, a bardzo osobiste wezwanie „Boże, mój Boże” jest wyrażeniem najwyższej radości płynącej z udziału w boskiej sferze.³⁸ Pośrednikami zaś w dostępie do tej sfery są kapłani, którzy udzielając błogosławieństwa uroczystemu zgromadzeniu wprawiają je w głośną radość z powodu objawiania Bożego zbawienia.³⁹ Nie dziwi zatem pełen goryczy okrzyk zawierający jednocześnie swego rodzaju przekleństwo, gdyby wyznawca Boga Izraela zapomniał Jerozolimę i zamiast niej znalazł sobie inną radość (Ps 137,6). Święte miasto wywołuje bowiem radość, której korzenie sięgają podstawowego i pierwszego źródła radości – JHWH. Stąd też wezwanie do chwalenia Go na „donośnych cymbałach” (Ps 150,5 - *rû'ah*) jest w pełni uzasadnione.

b. radość z przykazań

Izraelici nie uważali nakazów Bożych, ujętych ogólnym mianem „Prawo”, za coś uciążliwego, lecz za przywilej i pomoc.⁴⁰ Dlatego też zasługiwało ono na wysławianie, a jego wypełnianie równoznaczne było z pełnieniem woli Boga, co sprawiało radość. Nie było ono przy tym zewnętrznym przepisem, lecz zamieszkiwało w sercu (Ps 40,9), co oznacza, że stanowiło część istoty człowieka. Radość wypływającą z tego faktu podkreśla Ps 19,9.

Wychwalaniu Prawa poświęcony jest Ps 119, w którym występuje bogata metaforyka łącząca się z nim. Na jej podstawie można wywnioskować, że rozmiłowanie się w Prawie uważane było za równe miłości Boga.⁴¹ W odczuciu wiernego Prawo jest jak bezpieczna droga, po której kroczenie

A. Weiser, *Die Psalmen*, Göttingen 1959, s. 502.

F. L. Hossfeld, E. Zenger, *Die Psalmen II*, s. 471.

³⁷ Zob. St. Grzybek, *Elementy konstytutywne biblijnej radości*, RBL 32(1979)257n.

F. -L. Hossfeld, E. Zenger, *Die Psalmen I*, s. 271

A. Weiser, dz. cyt., s. 539.

E. Würthwein, O. Merk, *Verantwortung*, Stuttgart 1982, s. 35.

J. Myszyński, *Radość w Psalmach*, RBL 37(1984)87.

doprowadza do celu (Ps 119,35). Radość z poleceń Boga jest cenniejsze niż dobra materialne: bogactwa i najbogatszy łup (Ps 119,14.162). Radość z posiadania i wypełniania Prawa przeradza się w miłość (Ps 119,47), której nie można zapomnieć (Ps 119,16) czy zlekceważyć, jak to czynią zuchwalcy, bo sprawia ono wręcz rozkosz (Ps 119,70). Psalmista konkluduje zatem, że Prawo jest jego niezbywalnym dziedzictwem sprawiającym wieczną radość (Ps 119,11).

c. JHWH wspiera i ocala

Świadomość zbawczego działania Boga na rzecz społeczności izraelskiej oraz jednostki była głęboko zakorzeniona w świadomości narodu wybranego, co znalazło swe odzwierciedlenie także w Psalmach.⁴² Było to oczywiście kolejnym powodem do okazywania radości, czego sztandarowym tekstem może być wyznanie Ps 95,1 nazywający Boga „Skałą naszego zbawienia”. Świadomość tego pobudza do wznoszenia radosnych okrzyków na cześć Boga. Uczucie radości wstąpiło w lud także wtedy, kiedy On „odmienił los Syjonu” (Ps 126,3). Radość z odmiany losu zawdzięczał Izrael m.in. łaskawości Boga, który zaniechał swego gniewu (Ps 85,7). Cały Izrael był świadom, że zbawienie może przyjść tylko z Syjonu - świętej góry i mieszkania JHWH (Ps 14,7; 53,7). Pierwszorzędnym jednak czynem zbawczym Boga na rzecz Izraela było jego wyprowadzenie z niewoli egipskiej. Wybawieni od obcej władzy wśród wielkiej radości zdążali do ziemi obiecanej (Ps 105,43).

Wielką radość mogli okazywać także ocaleni z niebezpieczeństw morskiej żeglugi, kiedy Bóg przyprowadził ich do upragnionego portu (Ps 107,30). Taki zbawczy czyn zamyka niegodziwym usta, a pobożnych pobudza do okazywania radości (Ps 107,42).

Najczęściej psalmy mówią o radości pojedynczych osób, które doświadczyły na sobie zbawczej pomocy JHWH. Kierowała nimi ufność w łaskawość Boga, by prosić o skuteczne Jego wsparcie, dlatego teraz mogą się radować z otrzymanej pomocy.⁴³ Bardzo często o pomoc do Boga wołali wierni znajdujący się w różnych niebezpieczeństwach: już to duchowych, już to fizycznych. Wyratowanie od udręk wewnętrznych⁴⁴ lub napaści zewnętrznych wrogów (Ps 27,6; 35,9; 109,28) wywołuje żywą radość w ocalonych. Psalmista może zatem w imieniu ich wszystkich powiedzieć: „Dlatego się cieszy moje serce, dusza się raduje” (Ps 16,9; 71,23).

Zob. J. Schreiner, *Teologia Starego Testamentu*, Warszawa 1999, s. 112-114.

⁴³ Zob. Ps 13,6; 28,7; 31,8; 59,17.

⁴⁴ Zob. Ps 4,8; 30,12; 51,10. 14; 63,8; 69,33; 94,19.

W sposób szczególny JHWH wspiera swego pomazańca króla, który cieszy się z potęgi Boga napełniony radością przez Niego samego (Ps 21,2.7). Król zaś, doznawszy pomocy i wsparcia od Boga, jest przyczyną radości całego ludu (Ps 20,6). Jako pośrednik między Bogiem i ludźmi król otrzymuje pełnię szczęścia i błogosławieństwa Bożego, co jest symbolizowane przez „olejek radości (Ps 45,8).⁴⁵ Bogactwo i luksus króla, symbolizowane przez drogie olejki oraz wyłożone płytkami z kości słoniowej pałacowe ściany, świąteczny nastrój podkreślony wzmianką o grze na lutni wywołują radość z królewskiego sposobu życia, będącego wynikiem opieki i wsparcia Boga (Ps 45,9). Na inną, duchową płaszczyznę, przenosi natomiast Ps 45,16, kiedy mówi o radości płynącej z przyjścia królowej do „pałacu króla”⁴⁶

Ze zbawieniem i pomocą okazywaną przez Boga łączy się niewątpliwie odpuszczenie win, które niepokoją serce człowieka. Kiedy zatem grzesznik dozna tego dobrodziejstwa, wzywa wszystkich sprawiedliwych do radowania się razem z nim (Ps 32,11). Poczucie winy u pobożnego jest zawsze bardzo duże, dlatego błaga Boga o uwolnienie od konsekwencji wypływającej z popełnienia grzechu, by doznać spokoju i radości (Ps 51,10). Pragnienie doznania odpuszczenia grzechu jest tak wielkie, jak wielkie jest także pragnienie głoszenia wszystkim płynącej z tego radości (Ps 51,16). Jest ona tak wielka, że nie można jej zatrzymać tylko dla siebie, lecz należy się nią podzielić ze wszystkimi, którzy wkraczą do Jerozolimy (Ps 9,15).

d. JHWH potężny i sprawiedliwy

Innymi przymiotami Boga, które wzbudzają wśród wiernych radość, jest Jego moc oraz sprawiedliwość, którą kieruje się przy sprawowaniu swych rządów nad światem. Uczucie to rodzi się wśród mieszkańców Syjonu/Jerozolimy i całej Judy (Ps 97,8). Radość z tego faktu ogarnia nie tylko Izraela, lecz wszystkie ludy zamieszkujące ziemię (Ps 67,5). Pamięć o sprawiedliwości Boga będzie przekazywana radośnie z pokolenia na pokolenie, by chwała Jego królowania rozszerzała się na wszystkie krańce ziemi (Ps 145,7).

Sprawiedliwość Boga sprawiła, że działał wielkie rzeczy objawiające jednocześnie Jego potęgę w stwarzaniu i historii. Na te znaki mieszkańcy wszystkich ziem reagują z trwogą i bojaźnią, napełniając jednocześnie radością cały kraj ziemi (Ps 65,9). Zwłaszcza zbawczy czyn przeprowadzenia Izraelitów przez Morze Czerwone wzywa wszystkich wiernych do okazania radości

Komentarz do w. 8 zob. F. L. Hossfeld, E. Zenger, *Die Psalmen I*, s. 282n.

Radość i wesele są stałymi tematami zwiastującymi nadejście czasów mesjańskich: zob. St. Lach, *Księga Psalmów. Wstęp - przekład z oryginału - komentarz - ekskursy*, Poznań 1990, s. 252.

(Ps 66,6). Nie tylko jednak wielkie czyny zbawcze, dotyczące całego narodu, były powodem do radości. Również „małe” czyny Boga wobec pojedynczego wiernego sprawiają taką samą radość. Sprawiedliwość i moc Boga sprawiają, że uciekający się do Niego otrzymuje pomoc wobec atakujących go nieprzyjaciół. Dlatego też wyratowany wzywa wszystkich do głoszenia, że „Bóg jest wielki!” (Ps 40,17; 70,5).⁴⁷

e. radość przyjaciół

Bardzo rzadko, bo zaledwie trzy razy, mówią psalmy o radości, jaką okazują sobie przyjaciele. Powodem takiej radości jest zawsze świadomość zagrożenia przez nieprzyjaciół, co zdaje się być paradoksem. Wierny prosi zatem Boga o obdarowanie go rozumem, by mógł postępować według Jego przykazań (Ps 119,73). Inni, patrząc na taką postawę, okazują radość (w.74), ponieważ zaufanie Bogu jest przejawem mądrości oraz skuteczną obroną przed napaścią niegodziwca.

Myśl tę zawiera także Ps 35,27. Przyjaciele uciskanego radują się, ponieważ uważają uratowanie błagającego przyjaciela za przejaw potęgi Boga wobec bezbożnych czyhających na życie ubogiego.⁴⁸ Bóg jako sprawiedliwy Sędzia jawi się także w Ps 58,11, który mówi o niesprawiedliwych ludzkich sędziach. Wydany na nich przez Boga wyrok jest komentowany właśnie w w.11. Boża odплата nie jest zemstą, lecz należnym ukaraniem niegodziwców. Dlatego też radość sprawiedliwego nie jest motywowana krzywdą innych, lecz zadośćuczynieniem płynącym ze sprawiedliwych rządów Boga nad światem.⁴⁹

W wyniku ocalającej interwencji sprawiedliwego Boga zostaje zachowana starotestamentowa zasada czyn-skutek, a tym samym ustalony przez Niego porządek i równowaga w świecie.

f. radość wroga

Stosunkowo dużo, w porównaniu z radością przyjaciół, mówią psalmy o radości wroga. Ciekawe jest przy tym, że „wrogowie” czy „niegodziwcy” nie występują bezpośrednio jako podmiot radości. Są oni wymieniani przez sprawiedliwego, którego życzeniem było, by nie ogarnęła ich radość z powodu

⁴⁷ Ps 40,15-17 i 70,3-5 wykazują kunsztowną budowę antytetyczną oraz teologiczną, stając się modlitwą ubogich jako przedstawicieli napastowanego przez nieprzyjaciół. Jednocześnie w doznającym krzywdę można dostrzec całego Izraela, który oczekuje szybkiej interwencji Boga. Zob. F. -L. Hossfeld, E. Zenger, *Die Psalmen I*, s. 252.

⁴⁸ F. L. Hossfeld, E. Zenger, *Die Psalmen I*, s. 222.

L. A. Schökel, *Trenta Salmi: poesia e preghiera*, Bologna 1982, s. 264n.

jakiegoś nieszczęścia. Wierny Bogu świadom jest bowiem swej słabości i nie zawsze mógłby wytrwać do końca w doświadczeniu zesłanym przez Niego. Prosi Go zatem o odwrócenie nieszczęścia, by nie dać bezbożnemu powodu do radości (Ps 13,5; 25,2; 38,17). Czyhają bowiem na potknięcie się sprawiedliwego i przy łada niepowodzeniu zbiegają się z radością, by jeszcze bardziej dokuczyć doświadczanemu (Ps 35,15). Dają sobie znaki złośliwej radości, knując zdradliwe plany (Ps 35,19). Uciskany dobrze wie przy tym, że jego doświadczenie pochodzi od Boga (Ps 89,43), dlatego pełen ufności woła do Niego o sprawiedliwy wyrok na nieprzyjaciół (Ps 35,24), by długo nie cieszyli się jego nieszczęściem (Ps 35,24.26). Wołanie udręczonego jest pełne ufności oraz nadziei, wie bowiem, że zostanie wysłuchany przez Boga, a wrogowie nie będą się długo cieszyć jego nieszczęściem. Zamiast dotychczasowej radości na skutek Bożej interwencji ogarnie ich wstyd i hańba (Ps 40,15; 70,3). Wybawienie od wrogów, których radość była przedwczesna, jest teraz powodem do radości sprawiedliwego i wychwalania Boga (Ps 30,20).

Obok radości indywidualnej wroga psalmy mówią także o radości zbiorowej, którą okazują wrogowie całego Izraela. Dobitym tego przykładem są Egipcjanie wrogowie Hebrajczyków wspomniani w Ps 105,38. Wyjście bowiem Izraela z niewoli, które dokonało się dzięki interwencji Boga, było powodem wielkiej radości Egipcjan, ponieważ mogli teraz odetchnąć od Bożych plag. Niemniej jednak istniała także radość szydercza nieprzyjaciół Izraela, którzy pragnęli, by uprowadzeni do niewoli Żydzi zaśpiewali im jakąś pieśń Syjonu (Ps 137,3). Nie mogli tego jednak uczynić z dala od swej ojczyzny, gdyż serce ich przepelnione było tęsknotą i bólem za utraconą Jerozolimą (zob. w.4).

W czytelnym symbolach przedstawieni są Egipcjanie oraz Etiopczycy. Znajdują oni w prowadzonych przez siebie wojnach radość (Ps 68,31). Psalmista prosi więc działającego w historii Boga, by rozproszył ich samych oraz ich zamysły. Wynikiem tego byłby pokój, którego wynikiem byłby m.in. powszechny kult Boga (zob. ww.33-35).⁵⁰

3. Radość natury

Radość, według psalmów, jest uczuciem przeżywanym nie tylko przez ludzi, lecz okazywana jest również przez przyrodę. Psalmiści ukazują to w sposób bardzo plastyczny, używając do tego antropomorfizmów. Wszystkie elementy natury biorą przy tym udział: niebo i ziemia, wyspy, słońce, góry, pola, łąki,

W ww. 29-32, która tematycznie pokrewna jest ww. 8-11, pobrzmiewa teologia eschatologiczna będąca jednym z aspektów Ps 68. Zob. F. -L. Hossfeld, E. Zenger, *Die Psalmen II*. s. 398n; St. Lach, dz. cyt. . s. 315. 318.

rzeki, a nawet wino. Powody zaś do radości są różne, a przypatrując się im można stwierdzić, że przyroda w okazywaniu radości naśladuje człowieka.

Podstawowym powodem do okazania radości jest fakt, że jedynym prawdziwym Bogiem jest tylko JHWH. On zapanował nad pierwotnym chaosem wprowadzając porządek swym stwórczym aktem, co jest powodem ogromnej radości Bożych gór Taboru i Hermonu (Ps 89,13).⁵¹ Także jedno z Bożych dzieł słońce, swoją obecnością na firmamencie ukazuje radość (PS 19,6).⁵²

Psalmista wzywa zatem „wszystkie ziemie”, tzn. wszystkich mieszkańców ziemi, do radosnych okrzyków i służenia JHWH ze spontaniczną, niczym nieograniczoną radością (Ps 66,1; 100,1-2).⁵³ Bóg jest bowiem Królem panującym nad całą ziemią, co wywołuje radość całego Kosmosu, a zostało to wyrażone typowym semickim zwrotem „niebo i ziemia” (Ps 96,11). Do okazania takiej radości wzywane są „mnogie wyspy” (Ps 97,1), w języku starotestamentowym oznaczające najdalsze zakątki ziemi, oraz cała ziemia (PS 98,4), która w tym przypadku może oznaczać tereny znane Psalmiście. W chwili zaś widocznego objawienia się Boga-Króla rzeki będą klaskać w dłonie, a góry głośno okazywać swą radość (Ps 98,8).

Radość swą z tego faktu powinna okazywać także roślinność rosnąca na polu i drzewa w lesie (Ps 96,12). Panujący nad swym stworzeniem Król obdarza je swoimi dobrodziejstwami. Jednym z nich jest deszcz,⁵⁴ który w konsekwencji przynosi obfitość zbiorów. Dzięki zesłanemu deszczowi łąki strojne licznymi trzodami i żyzne doliny bielejące dojrzałym zbożem wykrzykują z radości na cześć Boga (Ps 65,13n). Stwórcza moc Boga sprawia, że wiele roślin jest pożytecznych dla stworzeń tzw. nierozumnych oraz dla człowieka. Dzięki niej bowiem istnieje wino, by napełniać człowieka radością (Ps 104,15).

⁵¹ Już w czasach kananejskich obie góry uchodziły za siedzibę Baala (zob. Pwt 33,19; Sdz 3,3; I Krn 5,23).

Pozycja słońca w Ps 19 została zredukowana z bóstwa do zwykłego stworzenia: w ten sposób niebo zmieniło radykalnie swój charakter. W metaforze oblubienia odniesionej do słońca porbrzmiewa prastara tradycja o boskiej parze małżonków. Mityczne wyobrażenie tego zostało zredukowane do fizycznego piękna słońca. Jego pojawienie się rano na nieboskłonie łączy nie tylko neutralną zmianę czasów, lecz także zwycięskie przejście z obszaru chaosu (ciemność, nieszczęście, śmierć) do obszaru kosmosu (jasność, pomyślność, życie); zob. A. Weiser, dz. cyt. , s. 134n.

F. L. Hossfeld, E. Zenger, *Die Psalmen II*, s. 388. 529.

⁵⁴ O kulturowym i teologicznym znaczeniu deszczu na starożytnym Bliskim Wschodzie oraz w Palestynie zob. NBL 12, kol. 303-305; R. B. Y Scott, *Meteorological Phenomena and Terminology in the Old Testament*, ZAW 64(1952)11-25.

Powodem do spontanicznej radości jest nie tylko zamieszkiwanie JHWH na Syjonie, lecz także ferowanie przez Niego sprawiedliwych wyroków (PS 48,12). Nadto sam Syjon cieszy się z ocalenia przez Boga, o czym mówi metafora strumieni żywej wody opływającej Jerozolimę, (Ps 46,5), co wskazuje na czasy eschatologiczne (zob. Ez 47).⁵⁵

Z przedstawionych wyżej przykładów, dotyczących radości natury, można zauważyć, że ma ona taki sam udział w wyrażaniu tej emocji jak człowiek. Obrazy wzięte z życia ludzi i przeniesione na przyrodę nadały bardziej plastycznego i żywego charakteru ukazanim obrazom. Oznacza to, że całe stworzenie byty ożywione i nieożywione mają taki sam udział w wychwalaniu Stwórcy i okazywania z tego powodu wielkiej radości.

Omówienie bogatej teologii dotyczącej tego fragmentu zob. F. L. Hossfeld, E. Zenger, *Die Psalmen I*, s. 287n.

Zakończenie

Szeroki materiał badawczy, jakim są omówione psalmy zawierające motyw radości, pozwala na sformułowanie odpowiednich wniosków. Jednym z pierwszych, jaki się nasuwa jest tym, że radość, będąca pozytywnym stanem ducha, nie jest obca Psalmistom. Dotyczy ona nie tylko człowieka, lecz obejmuje także całe jego otoczenie: innych ludzi oraz świat przyrody. Do jej ukazania autorzy psalmów użyli całego bogactwa języka hebrajskiego, charakteryzującego się konkretnym, obrazowym sposobem mówienia. Nie rozróżniali przy tym, czy radość wyrażali ludzie, czy też nieożywiona przyroda. W odniesieniu do natury zastosowali liczne antropomorfizmy, których zamiarem było dobitniejsze podkreślenie, że także ona cieszy się z istnienia i działania Boga. Ważne bowiem było nie tylko przekazanie samej emocji, lecz także jej powodu. Podstawowym i zasadniczym, mimo że czasami znajdującym się na dalszym planie, jest zawsze Bóg, który również „cieszy się” i „raduje”

Zusammenfassung

Psalter, der eine gedachte Sammlung aus verschiedenen poetischen Werken bildet, ist keine zufällige Kollektion. Jeder Psalm hat seinen festen und logischen Platz in ihm (d.h. im Psalter). Im Psalter spiegeln sich alle menschliche Gefühle und Beziehungen zu Gott wieder. Neben dem Schmerz und Angst kann man in Psalmen auch Freude treffen. Um sie auszudrücken, verwenden die Autoren ein breites Spektrum hebräischer Sprache, die sehr konkrete und bildhafte Worte besitzt. Freude nach den Psalmen gilt nicht nur den Menschen, sondern auch der ganzen Natur. Im letzten Fall benutzen die Autoren zahlreiche Anthropomorphismen, die betonen, dass sie (d.h. die Natur) sich auch aus Werken Gottes freut. Denn den Autoren wichtig ist, nicht nur die Gefühle zu zeigen, sondern auch ihre Quelle, die immer Gott ist.